

Asemakaavan muutos kortteleissa 1002 ja 1022
sekä niihin liittyvillä katu- ja viheralueilla

2023

Selvitys kaavahankkeen
rakennusten historiasta ja
rakennetun ympäristön arvoista

Marketta Nummijärvi

Kauhajoen kaupunki

10.2.2023

Selvitys kaavahankkeen ” Asemakaavan muutos kortteleissa 1002 ja 1022 sekä kortteliin 1022 liittyvillä katu- ja viheralueilla” rakennusten historiasta ja rakennetun ympäristön arvoista

Johdanto

Tähän raporttiin on koottu tietoa Kauhajoen asemakaava-alueen kortteleissa 1002 ja 1022 sijaitsevien rakennusten historiasta ja historiallisesta, rakennustaiteellisesta sekä kaupunkikuvallisesta arvosta.

Alueen rakennetun ympäristön historiaa ja arvoja on kartoitettu selvityksessä ”Kauhajoen osayleiskaava-alueen rakennetun ympäristön kartoitus 2003”. Rakennetun ympäristön kartoitusta on täydennetty vuonna 2010, ja raportti valmistui 2013. Maakunnallisella tasolla rakennetun kulttuuriympäristön arvoja on inventoitu Etelä-Pohjanmaan maakunnallisessa rakennusinventoinnissa vuodelta 2017 sekä Etelä-Pohjanmaan uudemman rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa vuodelta 2021. Rakennetun ympäristön inventointitietoja on myös Kioski-rakennetun ympäristön tietokannassa. Tietoa rakennusten historiasta on lisäksi etsitty kirjallisista lähteistä. Rakennustaiteelliset kuvaukset on tehnyt tämän raportin laatija.

Kaavamuutosalueella on kahdeksan rakennusta

- Knuuttilan mylly, rakennettu tiettävästi 1900-luvun alussa (1001/3)
- Ns. Karvian leipomo, liikerakennus Topeekan varrella (1001/5), rakennettu 1926
- Sanssin kulttuuritalo, entinen yhteislyseo (1022/4), rakennusosat 1928 ja 1957
- Asuinrakennus Eduskunnankadun varrella (1022/1), rakennettu 1939
- Koskiranta (Instrumentarium), liikehuoneisto Topeekan varrella (1001/2), rakennettu 1940
- Asuinrakennus Eduskunnankadun varrella (1022/3), rakennettu 1959
- Asunto-osakeyhtiö Myllytupa, Asuinkerrostalo Topeekan varrella (1001/4), rakennettu 1966
- Liikehuoneisto Topeekan varrella (1001/1), rakennettu 1974

Rakennuksista historiallisesti arvokkain on vanhin osa Kauhajoen lyseorakennuksesta, jossa eduskunta kokoontui talvisodan sytyttyä kolmen kuukauden ajan. Tuon rakennuksen historiasta lisäsiipineen löytyy verrattain hyvät tiedot kirjallisuudesta. Kortteleissa on lisäksi yhteensä seitsemän muuta rakennusta, joista vanhin, Knuuttilan mylly, on tiettävästi 1900-luvun alusta ja loput on rakennettu vuosina 1926 – 1974. Muista rakennuksista on tietoa kirjallisuudessa huomattavasti vähemmän.

Selvityksen on laatinut maisema-arkkitehti, Master of Urban Planning, Certificate of Historic Preservation Marketta Nummijärvi.

Kaavamuutosalue osana Kauhajoen keskustan inventoitua kokonaisuutta

Kauhajoen keskustaajama on alkanut muotoutua nykyisen kaltaiseksi palvelukeskustaksi vasta 1900-luvulla. Taajama alkoi erottua maaseudusta, kun 1940-lukuun mennessä oli muodostunut tiivis palvelurypäs (Nummijärvi 2011).

Maaseudun palvelukeskittymästä puutaloineen kehittyi aluksi pienipiirteinen, tiivis kaupallisten, mittakaavaltaan omakotitalomaisten kivi- ja puutalojen keskittymä. Tämän vaiheen rakennuksia on erityisesti Topeekan alkupäässä seurakuntakeskukselta Hyypäntielle, Hyypäntien alkupäässä sekä yksitellen tuonnempana, esimerkiksi Ojalan pakarin rakennus (entinen apteekki) ja Instrumentariumin talo. Koulutus-, terveys- ja hallintopalveluita varten rakennettiin omat rakennukset, jotka lisäsivät kirkonkylän taajamamaisuutta. Kaupalliset rakennukset keskittyivät Topeekan ja Hyypäntien varteen. Topeeka päällystettiin asfaltilla 1930-luvun lopulla, mikä oli poikkeuksellista tuohon aikaan. Keskustaajama oli tuolloin yhtenäinen, tiivis kylänraitti palveluineen, mutta huomattavasti nykyistä pienempi.

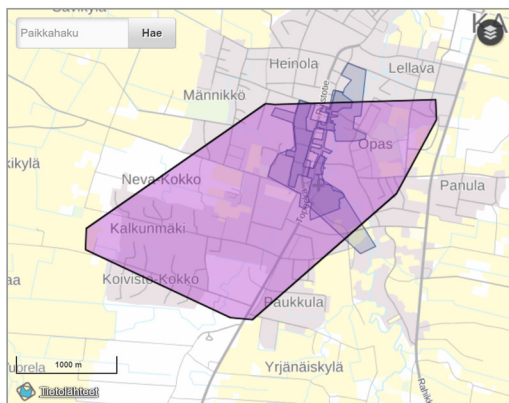
Maakunnallisella tasolla rakennetun kulttuuriympäristön arvoja on inventoitu Etelä-Pohjanmaan maakunnallisessa rakennusinventoinnissa vuodelta 2017 sekä Etelä-Pohjanmaan uudemman rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa vuodelta 2021.

Maakunnallisessa inventoinnissa on arvoitettu Kauhajoen keskustan kulttuuriympäristöä maakunnallisesti arvokkaana kokonaisuutena, johon on erikseen nimetty kaava-alueen rakennuksista kolme eli Sanssin koulu (Saatsi arkkitehdit 2021: Etelä-Pohjanmaan uudemman rakennetun ympäristön kohdeluettelo s. 61), 1930-luvulla rakennettu Instrumentariumin rakennus ryhmässä "aumakattoisia liikerakennuksia klassismin ja funktionalismin taitteesta" (em. kohdeluettelo s. 56) sekä Knuuttilan mylly (Niukkanen 2017: Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen rakennusinventointi 2016-2017, s. 139).

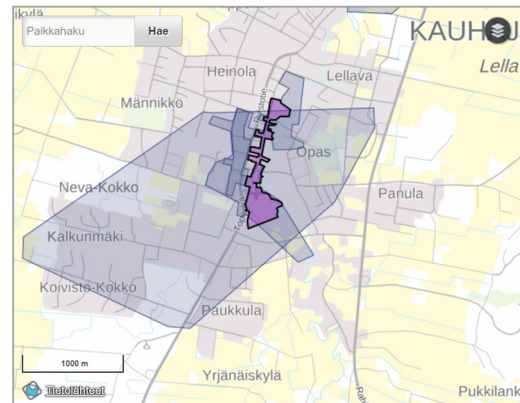
Aluetta koskevat kohdetiedot rakennetun ympäristön Kioski-tietokannassa:

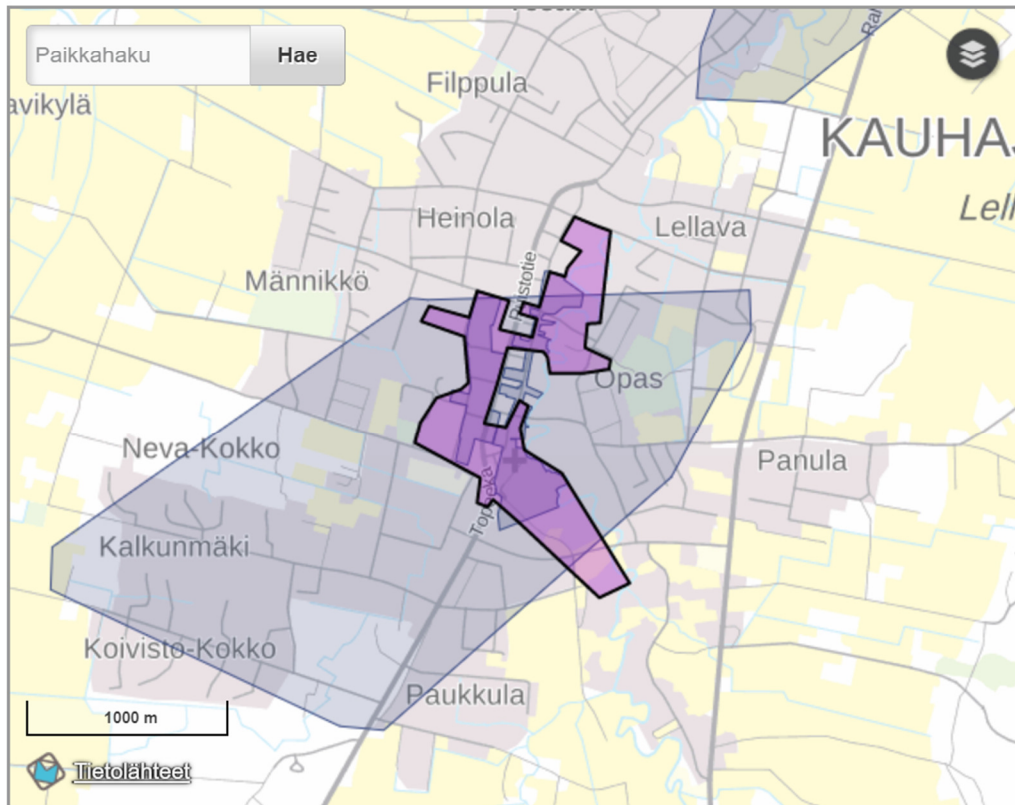
Nimi	Kohde-tunnus	Rakennus-vuosi	Kuvaus
Asuin- ja liike-rakennus, Rainoma (Instrumentarium)	212729		Viittaus Etelä-Pohjanmaan uudemman rakennetun kulttuuriympäristön inventointiraporttiin.
Riitamäki (Sopula/Sanssin koulu, Eduskuntamuseo)	210603	1929 (siirto nykyiselle paikalle)	Inventoija Kirsi Niukkanen 15.9.2016. 1929 Raivolan pitäjältä tuodusta huvilasta rakennettu vanha puukoulu, johon liittyy vuonna 1957 rakennettu lisärakennus.
Sanssin koulu	212852		Viittaus em. inventointiraporttiin.
Pato (Knuuttilan mylly)	210606		Entinen Ala-Knuuttilan mylly 1900-luvun alkupuoliskolta sijaitsee vuonna 2001 muodostetun Pato-nimisen kiinteistön alueella. Hyvin säilynyt myllyrakennus luonnonkosken partaalla, kunnan ydinkeskustassa, edustaa häviämässä olevaa maaseudun pienteollisuuden rakennusperintöä. Rakennuksella ympäristöineen on historiallista, rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa ja se on maakunnallisesti arvokas.
Vieremä, Karvian kauppa	30341	1926	Liikerakennukset, myymälärakennukset
Keskustaajama /Kirkonkylä	21297		Ks. seuraavilla sivuilla
Kauhajoen keskusta, Topeeka	102017		Ks. seuraavilla sivuilla
Kauhajoen keskusta	101557		Ks. seuraavilla sivuilla

alue 21297 Keskustaajama/Kirkonkylä

alue 102017 Kauhajoen keskusta, Topeeka

Topeen ja Puistotien varren arvoalueelle muodostuu kaupunkikuvallisesti vaikuttava, historiallisesti kerroksinen kokonaisuus, jossa on nähtävissä piirteitä aina isojaon aikaisesta aluerakenteesta 1900-luvun lopulle asti. 1700-luvulla alue oli vielä maaseutua, jonka pohjoisosassa sijaitsi Knuuttilan kylätontti peltojen ja niittyjen keskellä. Alueen eteläosaa hallitsi kirkko. Maantie mutkitteli alueen läpi nykyisen Topeen linjauksia seuraillen. Liikekeskusta alkoi muodostua kirkon läheisyyteen 1800-luvun lopulta lähtien.

Kaupunkikeskustaan sijoittuvan arvoalueen kulttuurihistoriallisena solmukohtana on eteläosan kirkkoympäristö. Sen maamerkiksi kohoaa Veikko Larkaksen 1957-1958 suunnittelema modernistinen kirkko, jota ympäröi historiallinen hautausmaa puistoineen ja sankarihautoineen. Kirkko on kahdeksas samalla paikalla. Kirkkoympäristöön kuuluvat myös uusi seurakuntatalo pihapiireineen sekä viimeistään 1900-luvun alkuvuosilta oleva liikekiinteistö nimeltä Seurakuntatalo, joka on toiminut aiemmin seurakuntatalona. Lukkarin virkatalo uusrenessanssihenkinen julkisivuineen sijaitsee samalla paikalla kuin 1800-luvun pitäjänkartassa

Kirkon pohjoispuolelle kadun molemmin puolin sijoittuu 1880-luvulta lähtien kehittynyt liikekeskusta, jonka vanhin rakennus on Ollonqvistin kauppakartanoksi kutsuttu Ollilan kiinteistö. Hyväkuntoinen rakennus on edelleen liikekäytössä. sen lisäksi kadun molemmin puolin on säilynyt 1900-luvun alun ja puolivälin liike- ja pankkirakennuksia kuten entinen Säästöpankki vuodelta 1956 alkuperäisessä asussaan

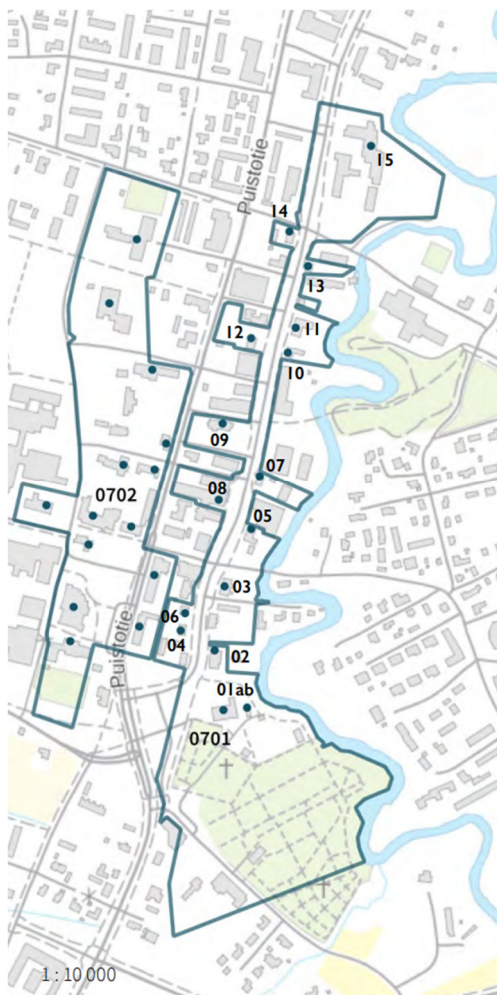
Uudempaa ajallista kerrostumaa edustavat alueen länsipuolelle sijoittuvat kirjasto, arkkitehti Viljo Revellin 1952 suunnittelema lukio ja niiden pohjoispuolella Arto Sipisen 1982 suunnittelema kaupungintalo. Topeekan keskivaiheilla sijaitsevat Sanssin kartano puistoineen ja joen itäpuolella näyttävä työväentalo Rientola (Räimiskä) sekä maaseudun pienteollisuutta edustava Ali-Knuuttilan mylly jokirannan vaikuttavassa luonnonmaisemassa. Alueen länsilaidalla ovat Museoalue ja Sanssin koulun yhteydessä sijaitseva Eduskuntamuseo (1929-1962). Alueen pohjoispäähän sijoittuvat entinen talouskoulu näyttävine puistoineen ja sen pohjoispuolella Rinta-Knuuttilan talouskeskus isojaon aikaisella Knuuttilan kantatalon tontilla

Arvottaminen: 9.2.2017 ei määritelty, maakunnallisesti arvokas

Alueen tiedot Etelä-Pohjanmaan uudemman rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa vuodelta 2021

Alue 0701, KAUHAJOEN KESKUSTA, TOPEEKA

0701 KAUHAJOEN KESKUSTA, TOPEEKA

Kokonaisuudesta kuuluu kaavamuutosalueeseen rakennus numero 13, Instrumentariumin talo.

Kohdekortti 0701, Kauhajoen keskusta, Topeeka s. 53

https://epliitto.fi/tiedostot/Etelä_Pohjanmaa_Kohdekortit_uudet_kohteet_2021-03-05.pdf

Maisema

Maakunnan kolmanneksi suurimman kaupunkikeskustan matala ja verrattain tiivis liikekeskusta. Etelä-pohjoissuuntainen Topeeka on toinen Kauhajoen keskustan kahdesta pääraitista, ja niistä vanhempi. Tien varrella sen molemmin puolin on liikerakennuksia ja liike-asuinrakennuksia lähes kilometrin matkan kirkolta pohjoiseen päin aina Urheilutielle asti. Tämän jälkeen rakennuskanta muuttuu uudemmaksi ja kaupunkirakenne löyhemmäksi. Topeekan itäpuoli laskeutuu Kyrönjoen leveään uomaan. Lähistöllä ei ole RKY2009-kohteita.

Rakennusperintö

Topeekan varren rakennuskannassa on jäseniä lähes jokaiselta 1900-luvun vuosikymmeneltä. Maamerkiksi kohoaa modernistinen kirkko, jota ympäröi historiallinen hautausmaa puistoineen ja sankarihautoineen. Kirkkoympäristöön kuuluu myös uusi seurakuntatalo sekä liikekiinteistö

nimeltä Seurakuntatalo (1920), joka on nykyisin muussa käytössä.

Inventoitu rakennuskanta on pääosin 1930–1960-lukujen niukkailmeistä mutta laadukasta, asumista ja liiketiloja yhdistävää rakentamista. Erityisen huolellisesti on toteutettu entinen yhdyspankki (Pankkila / Joentörmä). Uudempina, viitseliäisti suunniteltuina ja toteutettuina kohteina joukosta erottuvat 1970-luvun linja-autoasema, 1980-luvun hotelli Kauhajoen krouvi ja 1990-luvun koulutuskeskus (nyk. SEDU).

Osa liikekiinteistöistä oli inventointiaikaan tyhjiillään. Alueella on myös tehty uudistuksia aivan viime aikoina. Esimerkiksi kiinteistö Topeeka 31 (232-405-2-778) on alkujaan 1960-luvulta, mutta on laajennettu ja uudistettu tunnistamattomaksi 2010-luvulla.

Historia

Topeekan linjaus on nähtävissä jo 1700-luvun kartoilla. Liikekeskusta alkoi muodostua kirkon läheisyyteen 1800-luvun lopulta lähtien. Kirkko on kahdeksas samalla paikalla.

Arvotyypit

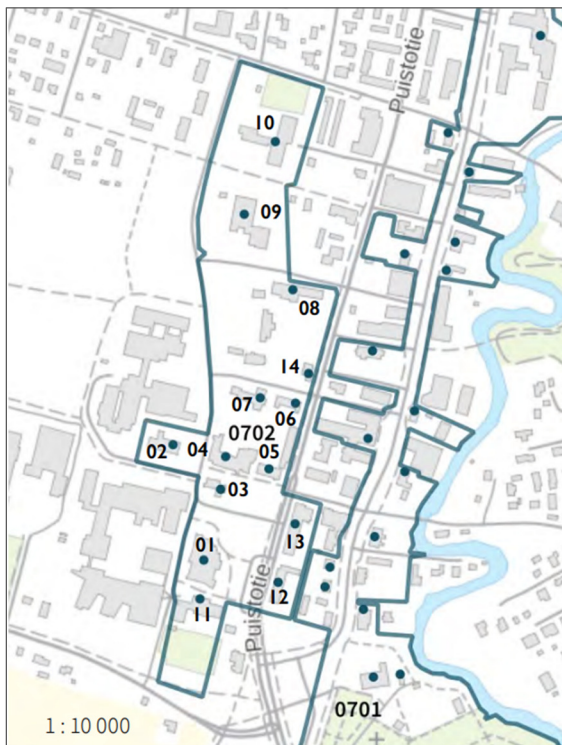
*Asutushistoriallinen; Elinkeinohistoriallinen; Kirkkohistoriallinen; Sivistyshistoriallinen
Arkkitehtoninen; Rakennustekninen Kaupunkikuvallinen*

Kohteet

Aumakattoisia liikerakennuksia klassismin ja funktionalismin taitteesta:

13 Asuin- ja liikerakennus (Kauhajoen kenkäkauppa), Rainoma (Instrumentarium), 1930-luku – (Topeeka 43, 232-405-2-492) - Ikkunat uusittu 2000-luvulla

Alue 0702 KAUHAJOEN HALLINTOKESKUKSEN YMPÄRISTÖ, s. 57

Alueen numeroiduista rakennuksista kaavamuutosalueelle sijoittuu numero 10, Sanssin koulu

Maisema

Maakunnan kolmanneksi suurimman kaupunkikeskustan hallintokeskus. Alue koostuu hallinto-, kulttuuri ja opetusrakennuksista, joita yhdistää mutkitteleva Prännärintie. Alueen keskivaiheilla sijaitsee Sanssin kartano näyttävine puistoineen. Kartanon eteläpuolella on hallinto- ja kulttuurirakennusten alue, jota yhdistää 1900-luvun puolivälin kaupunkisuunnittelulle ominaiseen tapaan laaja pysäköintialue. Alueen etelä- ja pohjoispäissä on opetusrakennusten alueita.

Itälaidan etelä-pohjoissuuntainen Puistotie on toinen Kauhajoen keskustan kahdesta pääraitista. Hallintokeskuksen lähellä sen rakennuskanta on kaupunkimaista, mutta

pohjoisemmas edetessä kadun itäpuoli alkaa saada takapihaluonnetta.

Tarkastelualue on osa Kauhajoen keskustan laajempaa kampusaluetta, joka käsittää myös terveysaseman, koulukeskuksen ja ammatti-instituutin rakennuskannat.

Lähistöllä ei ole RKY2009-kohteita.

Rakennusperintö

Kohdealueen julkiset rakennukset on suunniteltu 1950–1980-luvuilla. Rakennukset ovat arkkitehtonisesti kunnianhimoisia, ja kuvaavat ilmeikkäästi aikansa rakennustyyppien soviuttautumista vaihteleviin julkisiin tehtäviin. Kokonaisuus on varsin monimuotoinen sekä mittakaavallisesti, materiaaleiltaan että muodonannoiltaan. 1960-luvun Puistotie 21 ja Ullantie 8 ovat hienostuneita toimistorakennuksia, joissa suuret eleet ja varsin pieni koko tuottavat positiivisen kontrastin.

Historia

Ennen nykyistä hallintokeskusta paikalla oli Knuuttilan tilan viljelysmaita. Puistotie on muodostettu osissa 1950-luvulta lähtien. Nykyinen leveä asu on syntynyt 1990-luvun alussa.

Arvotyypit

Hallintohistoriallinen; Sivistyshistoriallinen Arkkitehtoninen; Rakennustekninen
Kaupunkikuvallinen

Kohteet (Nimi, valmistumisvuosi, suunnittelija, osoite, kiinteistö)

10 Sanssin koulu 1929, laajennusosat 1957, 1962, arkk. Viljo Saarinen

- Prännärintie 21, 232-405-2-1994
- Suurikokoinen koulutontti liikekeskustan ja asuinalueen taitteessa, kuivassa kangasmaastossa.
- Raivolan pitäjästä 1929 tuodusta huvilasta rakennettu vanha puukoulu, Kunnallistalo, johon liittyy vuonna 1957 valmistunut lisärakennus sekä 1962 valmistunut Tuunaisen siipi. Vuoden vaihteessa 2019–2020 siipi purettiin. Matala kokonaisuus on arkkitehtonisesti tasapainoinen ja laadukas, ja asettuu maastoon sopuisasti, modernismin ihanteiden mukaisena onnistuneena toteutuksena. Yhtenäisestä ilmeestä huolimatta kukin rakennusvaihe on helposti luettavissa.
- Eduskunta kokoontui puisen Kunnallistalon liikuntasalissa ollessaan Helsingistä evakossa talvisodan aikana 5. joulukuuta 1939 – 12. helmikuuta 1940. Koulussa ehdittiin pitää 34 täysistuntoa. Koulussa on tapauksen muistona Eduskuntasali -museo, joka peruskorjattiin 2006. Eduskuntasalimuseo on Eduskuntatalon ja Sibelius-akatemian lisäksi ainoa jäljellä oleva eduskunnan historiallinen kokoontumistila.

Kuvat Saatsi arkkitehdit.

Selvityksen osa on luettelo "Etelä-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö – ehdotukset maakunnallisesti arvokkaiksi kohteiksi". Tuossa luettelossa on mainittu yhtenä kohteena Kauhajoen keskusta. Kaava-alueen rakennuksia ei ole mainittu yksittäisinä kohteina.

Etelä-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö – ehdotukset maakunnallisesti arvokkaiksi kohteiksi, ote luettelosta 1. Seuraavalla sivulla ote taulukosta 2, yksityiskohtainen luettelo maakunnallisesti arvokkaiksi ehdotetuista kohteista.

SELITTEET	Inventointi- ja inventointi- in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen rakennusinventointi			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 2017:			Arvotusryhmät			Maaiselliset arvot			Rakennushistorialliset arvot			Historialliset arvot		
	in 20														

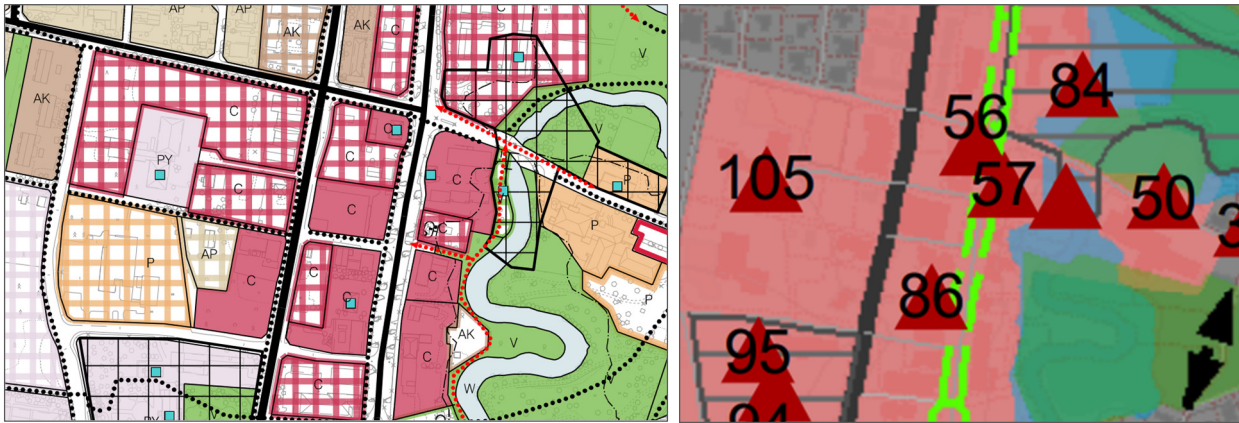
Taulukko 2: Yksityiskohtainen luettelo maakunnallisesti arvokkaiksi ehdotetuista kohteista 2/6

Kauhajoen keskusta	1	1			1			1			1			1			1	Us	1	1	1	1		1		1			1880–1989
--------------------	---	---	--	--	---	--	--	---	--	--	---	--	--	---	--	--	---	----	---	---	---	---	--	---	--	---	--	--	-----------

Yleiskaava

Keskustaajaman osayleiskaava 2035:ssä on osoitettu kolme rakennusta merkinnällä Suojelu-/muinaismuistokohde /rakennus- tai kulttuurihistoriallisesti tai kaupunkikuvallisesti arvokas rakennus:

1. korttelissa 1001 asemakaavalla suojeltu Knuuttilan mylly,
2. korttelissa 1022 kirkonkylän kouluna palvellut entinen Sanssin koulu, nykyinen Sanssin kulttuuritalo. Sen arvokkain osa on ns. Terijoen siipi, jossa eduskunta kokoontui talvisodan aikana (OYK rakennemalli, kohde 105). Rakennuksessa toimii nykyään mm. eduskuntamuseo, perhepalveluja sekä kulttuuri-toiminta-, yhteisö- ja näyttelytiloja.
3. korttelissa 1022 Koskiranta eli Instrumentariumin rakennus (OYK rakennemalli, kohde 57).

Otteet Keskustaajaman osayleiskaava 2035 rakennemallista 1:25 000 ja kaavakartasta 1:7 000

https://kauhajoki.fi/wp-content/uploads/2021/01/2018_OYK2035_rakennemalli.pdf

https://kauhajoki.fi/wp-content/uploads/2021/01/2018_OYK2035_kaavakartta_1-7000.pdf

Kaavamuutosalueen rakennusten historiaa

Knuuttilan mylly

Knuuttilan mylly on ainoa kaavamuutosalueen rakennuksista, joka on suojeltu voimassa olevassa asemakaavassa.

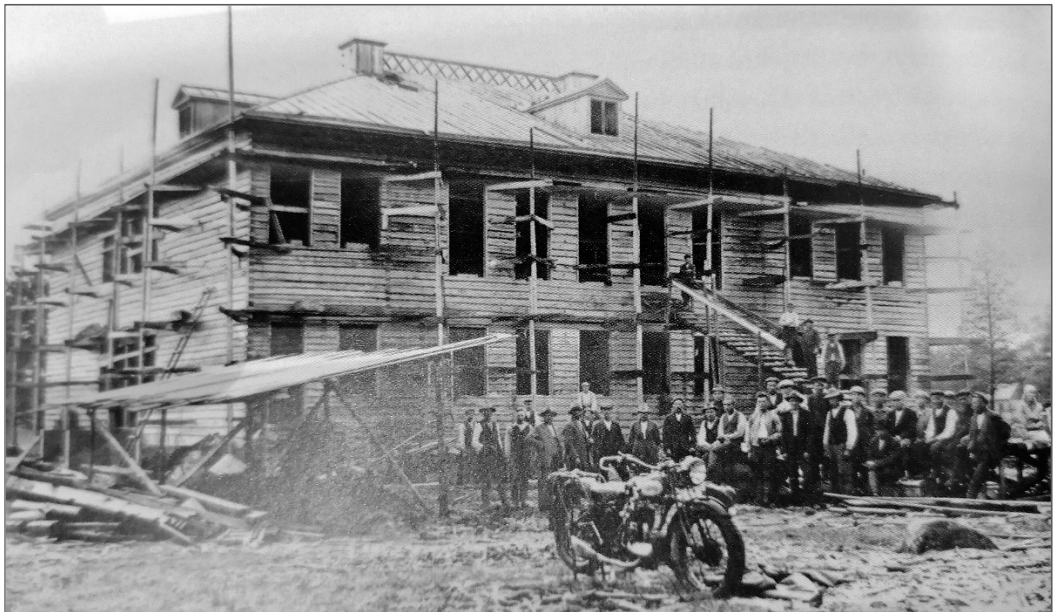

Knuuttilan mylly 1900-luvun alusta kosken partaalla on asemakaavalla suojeltu.

Urheilutien sillan tuntumassa, luonnonkosken partaalla sijaitseva entinen Ala-Knuuttilan mylly on rakennettu tiettävästi 1900-luvun alkupuoliskolla Kauhajoessa sijaitsevan kosken vesivoimaa hyödyntämään. Hyvin säilynyt myllyrakennus edustaa häviämässä olevaa maaseudun pienteollisuuden rakennusperintöä. Rakennuksella ympäristöineen on historiallista, rakennushistoriallista ja maisemallista arvoa ja se on merkitty museoviranomaisen ylläpitämässä tietokannassa (Kioski) maakunnallisesti arvokkaaksi.

Yhteislyseo (Sanssin kulttuuritalo)

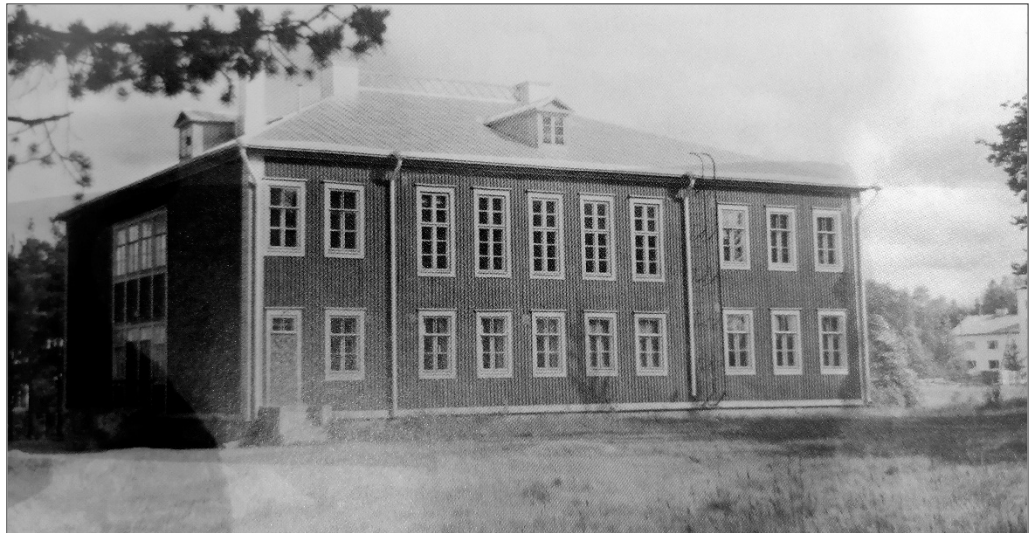
Sanssin kulttuuritalon vanhin, Terijoen siiveksi kutsuttu osa, on Raivolan pitäjältä Karjalasta tuotu hirsirakenteinen rakennus, joka pystytettiin yhteislyseoksi nykyiselle paikalleen vuonna 1929. Yhteislyseon paikalle oli vaihtoehtona Kirkonkylä tai Aronkylä. Koulu aloitti toimintansa Aronkoulun sivurakennuksessa syksyllä 1928 (Lakkia ja elämää varten 2003, s. 18). Vuonna 1929 päätettiin sijoittaa koulu Kirkonkylään. Alkuperäisen päätöksen mukaan koulu piti rakentaa kivistä, sementtitiileistä, mutta kustannukset ja aikataulu aiheuttivat suunnitelman muutoksen. 4.10.1929 koulun johtokunta ja rakennustoimikunta päätettiin etsiä siirrettäväksi sopiva puurakennus. Toimikunnan jäsen maanviljelijä Leander Soini lähetettiin Karjalan kannakselle tiedustelemaan olisiko sopivia hirsihuiloita saatavissa. Joulukuussa 1929 johtokunta osti Raivolasta 42-huoneisen hirsirakennuksen koulutaloksi. (Jaakola ym. 1984 s. 106, Lakkia ja elämää varten 2003, s. 19-21, Kauhajoen koululaitos 1882-1982 1982, s. 135-139).

Yhteislyseota rakennetaan. Kuva: Kauhajoen museo.

Koulu rakennettiin Säästöpankin lahjoittamalle tontille (Leskinen 1998, s. 37). Yhteislyseon rakennuksen vanhin osa valmistui rakennusmestari Tammisen piirustusten mukaan v. 1930 (Kauhajoki-seura ry 1963). Koulun seinät olivat punaiseksi maalatut, ja siinä oli korkeahko, harmaa graniittisokkeli. Koulun takana oli kenttä, jossa urheiltiin, ja kentän laidassa ulkokuone (Leskinen 1998, s. 38). Kuvissa näkyy valkoisella maalatut ikkunanpuitteet ja nurkkalaudat (Leskinen 1998, s. 40).

Kauhajoen yhteislyseon vuosikertomusten 1931 ja 1932 kansissa olevien kuvien perusteella rakennus näyttäisi olleen ensimmäisen vuoden vuoraamaton, ja lautavuoraus on lisätty 1932 (hirsien laskeuduttua), jolloin myös kantavien väliseiniä hirsien päät on jääneet lautavuorauksen alle piiloon. Ikkunakehiä on ehkä suurennettu tuossa vaiheessa, ja nurkkiin on tehty pohjoismaisen klassismin tyyliin sopivat harkotetut pilasteriaiheet (Kauhajoen yhteislyseo 1928-1955. Nidotut vuosikertomukset 1931 ja 1932).

Yhteislyseo viimeisteltiin ennen vihkiäisiä vuonna 1931. Kuva: Kauhajoen lukion kokoelma.

Koulu aloitti 3.9.1930 kolmannen lukuvuotensa uudessa rakennuksessaan. Raivolasta tuodut hirret riittivät hyvin; koulurakennus oli 27 metriä pitkä ja 19 metriä leveä. Tuolloin rakennuksessa oli kahdeksan luokkahuonetta, voimistelu-juhlasali, hallinto- ja kokoelmatilat sekä vahtimestarin asunnon. Kaksikerroksinen kiinteistö on tilavuudeltaan 4 500 m³ (Jaakola ym. 1984 s. 107). Kauhajoen yhteiskoulun aloittaessa toimintansa 1928 oli oppilaita 41 ja opettajia neljä (Leskinen 1998, s. 37).

Yhteislyseon historian ainutlaatuinen kausi alkoi vajaa kymmenen vuotta myöhemmin 1.12.1939, kun rakennus otettiin eduskunnan käyttöön. Käyttötarkoitus muuttui nopeasti salassa valmisteltuna; rehtori kiersi luokat ja ilmoitti, että eduskunta ottaa talon käyttöönsä kahden tunnin kuluttua. Koulun omaisuus siirrettiin kahteen pieneen luokkaan. Juhlasali varattiin täysistuntoja, suurta valiokuntaa ja suurimpien eduskuntaryhmien kokouksia varten, rehtorin kanslia puhemiehen huoneeksi, opettajien huone puhemiesneuvoston tilaksi ja eri luokat kansliatiloiksi ja valiokuntien kokoontumispaikoiksi. Yhteen luokkaan järjestettiin eduskunnan kahvila. Painatustöistä selvittiin aluksi monistuskoneen avulla (Jaakola ym. 1984 s. 24-25). Eduskunta piti Kauhajoella ollessaan yhteislyseon rakennuksessa 34 täysistuntoa, joista ensimmäisen 5.12.1939 (Jaakola ym. 1984 s. 52) ja viimeisen 12.2.1940 (Jaakola ym. 1984 s. 82). Presidentti Kyösti Kallio päätti vuoden 1939 ja avasi vuoden 1940 valtiopäivät Kauhajoella.

Eduskunnan työskentely Kauhajoella on ikuistettu myös Kauhajoen vaakunaan kahden puhemiehen nuijan muodossa. Istuntosalin seinälle on teetetty eduskunnan toimesta

muistotaulu, joka on paljastettu vuonna 1940. Vanhan lyseorakennuksen yläkerrassa toimii nykyisin Eduskuntamuseo, joka esittelee tuota historiallista kolmen kuukauden jaksoa Kauhajoen ja rakennuksen historiassa.

Eduskunnan täysistunto yhteislyseon salissa 5.12.1939 (ks. mm. <https://kauhajoki.net/historia/eduskunta-kauhajoella/>).

Yhteislyseon tontin etelärajalle paikkaan, josta myöhemmin erotettiin Hymylä-nimellä määrääla opettajien asuntolalle, kaivettiin eduskuntaa varten sirpalesuojat (Laurila 1975, s. 28; Jaakola ym. 1984 s. 41). Asuntolaa erotettaessa sirpalesuojista oli jäljellä männikköä kasvavia ojia (Laurila 1975, s. 28). Kunnan opettajien asuntolaksi lahjoittama määrääla oli 24 aarin kokoinen (Laurila 1975, s. 28).

Yhteislyseon pihaan kaivettiin sodan alussa sirpalesuojia, kaivajina maamieskoulun oppilaita.

Yhteislyseon tontilla on sijainnut vielä vuonna 1940 myös tuulimylly. Tuo 1838 rakennettu, vuonna 1934 lyseon tontille siirretty mylly siirrettiin vuonna 1954 edelleen museoyhdistyksen tontille Prännärintien toiselle puolelle (Jaakola ym. 1984 s. 95).

Eduskunnan lähdön jälkeen rakennus palveli sotasairaalana (Leskinen 1998, s. 67, Laurila 1975, s. 77 ja s. 83). Koulutoiminta jatkui rakennuksessa kuitenkin jo elokuun alussa 1940, tosin sillä erää vain vuoden (Leskinen 1998, s. 68, Laurila 1975, s. 77). Uuden sodan alettua kouluolot olivat sekavat. Kauhajoella toimi sotasairaala 12, joka oli sijoitettu kahdeksaan eri rakennukseen, pääasiassa paikkakunnan kouluihin. Yhteislyseolla oli kirurginen osasto (Leskinen 1998, s. 70). Yhteislyseon tunteja pidettiin monella taholla Aronkylästä Yrjänäiseen.

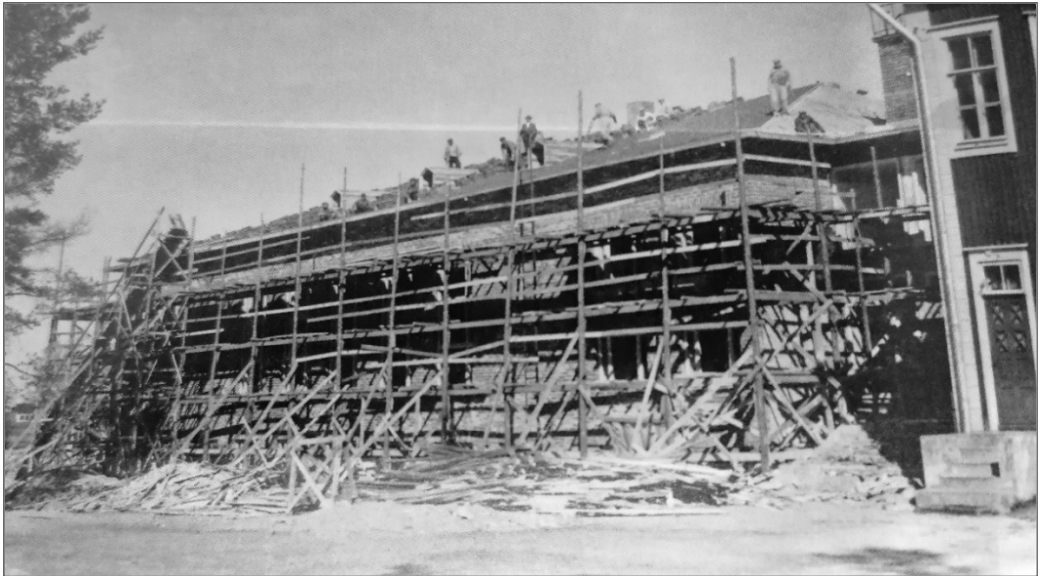

*Koulutalo palveli sotasairaalana 10/3 – 30/4 1940 ja 2/7 1941 – 28/3 1942.
Juhlasali toimi lisäksi sotasairaalan varastona 1942 – elokuuhun 1945.*

Yhteislyseon rakennus eteläpäädyistä nähtynä.

Sodan jälkeen yhteislyseon rakennus palautui alkuperäiseen käyttöön koulurakennuksena. Vuonna 1957 rakennusta laajennettiin kivrakenteisella ns. Koiviston siivellä (tilavuus 9 200 m³), johon sisältyy viisi luokkaa, voimistelusalii sekä viisi erikoisluokkaa (Jaakola ym. 1984 s. 106-107). Koiviston siiven on suunnitellut arkkitehti Viljo Saarinen (Laurila 1975, s. 29, kuva s. 35), ja sen piirustukset valmistuivat 1955 (toisessa lähteessä, Kauhajoki-seura ry 1963 on arkkitehdiksi nimetty sekä Koiviston siivelle että Tuunaisen siivelle Touko Saari). Rakennusurakka alkoi talvella 1956, valmistui elokuussa 1957 ja vihittiin käyttöön 16.11.1958. Siipi sai nimekseen Koiviston siipi urakoitsija Sulo ja Kauko Koiviston mukaan (Lakkia ja elämää varten 2003, s. 28-29). Terijoen siipeä ja Koiviston siipeä yhdistävän aulan seinällä on Onni Ojalan suurikokoinen maalaus ”Kevät” (Kauhajoki-seura ry 1963, kuvat s. 110 ja 111).

Koiviston siipeä rakennetaan 1956. Kuva Kauhajoen museo.

Koiviston siipi Prännärintien suunnasta 1957. Kuva Kauhajoen museo.

Kuva Kauhajoki-seura ry 1963.

Toisen lisäsiiven tarve tuli vastaan pian, ja piirustukset valmistuivat 1961. Uusi siipi valmistui vuonna 1962, ja sai sekin lisänimen urakoitsijan mukaan, Tuunaisen siipi. (Lakkia ja elämää varten 2003, s. 30-31). Tuunaisen siivessä oli 10 luokkaa, lukusali ja vahtimestarin asunto. Lyseo, myöhemmin lukio, muutti nykyiselle paikalleen vuonna 1979, jolloin ala-aste muutti lyseon kouluun, jota nimitettiin Sanssin kouluksi (Jaakola ym. 1984 s. 106-107). Kolmas lisäsiipi on arkkitehti Touko Saaren suunnittelema. (Kauhajoki-seura ry 1963). Lukuvuonna 1963-1964 koulussa oli 720 oppilasta ja 30 opettajaa (Kauhajoki-seura ry 1963).

Sanssin kulttuuritalon kokonaisuuteen kuuluu vuonna 1929 yhteislyseoksi pystytetty hirsirakennus, ns. Terijoensiipi (keltainen puuvuoraus) sekä vuonna 1957 lyseon lisätiloiksi rakennettu ns. Koivistonsiipi (valkoinen kivirakennus). Rakennuksia yhdistää hissillinen porrashuone. Suomen eduskunta kokoontui Terijoensiivessä talvisodan aikana 5.12.1939-12.2.1940, ja istuntosali on säilytetty istuntojen aikaisessa asussa Eduskuntamuseon osana. Alin kuva Eero Okkonen.

Peruskoulu-uudistuksen myötä lyseosta tuli lukio. Oppilasmäärien kehityksen vuoksi lukio muutti vuonna 1975 kansakouluna palvelleeseen Viljo Revellin suunnittelemaan rakennukseen hallintokampuksella, ja siinä toiminut kansakoulu muutti nyt peruskouluna entiseen lyseon

rakennukseen, josta tuli Sanssin koulu. Oppilasmäärä oli kasvanut tuohon mennessä 47 toimintavuoden aikana 40 oppilaan luokasta 907 oppilaan kouluksi (Lakkia ja elämää varten 2003, s. 33; Kauhajoen koululaitos 1882-1982 1982, s. 188).

Ajatus eduskuntasalin entistämisestä museoksi heräsi vuonna 1979. Siunaus ja rahoitusta entistämiseen saatiin eduskunnan kansliatoimikunnalta. Museovirasto antoi puoltavan ja entistämistä ohjaavan lausunnon. Entistämistyö aloitettiin 31.1.1983 museoviraston valvonnassa. Viraston edustajana oli arkkitehti Panu Kaila. Entistämistyössä tavoitteena on ollut voimistelusalin palauttaminen mahdollisimman tarkoin siihen asuun, joka sillä oli 1939 eduskunnan tilapäisenä istuntosalina toimiessaan. Voimistelusalin nähtiin olevan kuin museoesine, jonka materiaalien aitous ja historiallinen arvo todettiin erittäin hyvin säilyneeksi (Jaakola ym. 1984 s. 108-110).

Eduskunnan käyttämiä tiloja on entisoity Eduskuntamuseoksi.

Kulttuuritaloa on kunnostettu viime vuosina yhteisötiloiksi, ja niissä toimii Eduskuntamuseon lisäksi mm. kansalaisopisto ja perhekeskus Soffa. Useat yhteisöt järjestävät tiloissa kokoontumisiaan. Uusin siipi (Tuunaisen siipi) oli koulutoimintojen siirrettyä muualle usean vuoden käyttämättömänä sisäilmaongelmien vuoksi, ja on nyt purettu.

Koskiranta, Instrumentariumin talo, Kioski-tietokannan kohdetunnus 212729

Koskirannan talo (Topeeka 43), nykyinen Instrumentariumin liiketila, on rakennettu vuonna 1940. Se edustaa arkkitehtuuriltaan pohjoismaisen klassismin modernismia lähestyvää muoto-kieltä. Rakennuksen julkisivut ovat symmetriset, mutta pelkistetyt. Katto on pohjoismaisessa klassismissa luonteenomainen ratkaisu: aumakatto, jossa on pitkä räystääs. Klassismin koriste-

yksityiskohtia julkisivuissa on vain räystäään alle sijoittuva, pelkistetty palkistoihe. Ikkunaukot on jaettu neljään keskenään erikokoiseen ruutuun, eikä niissä ole koristekehiä. Julkisivu on rapattu ja maalattu okran väriseksi.

Instrumentariumin liiketila on aumakattoinen liikerakennus klassismin ja funktionalismin taitteesta. Se sijoittuu kiinni katutilaan toisin kuin muut ympärillä olevat rakennukset. Kuva: Saatsi arkkitehdit.

Topeekan katunäkymää Koskirannan talon kohdalla 1960-70- lukujen vaihteessa. Kuvissa näkyy myös Karviantalo ja uudet kerrostalot. Kuva Keijo Jaakola, Kauhajoen kaupungin kokoelma.

1930-luvulla alkoi jo modernismin (funktionalismin) muotokieli yleistyä rakentamisessa. Instrumentariumin talossa tämä ei vielä näy kovin vahvasti. Viitteen aikakaudelle tyypillisistä

arvostuksista tuo lähinnä koristeaiheiden puuttuminen julkisivusta. Asuinrakentamisessa säilyi kuitenkin klassisempia tai ”pehmeämpiä” ratkaisuja, kuten harja- ja aumakatot 1960-luvulle saakka, ja sodan jälkeinen aika oli julkisessakin rakentamisessa alkuvaiheen modernismia maanläheisempää.

Instrumentarium ja vastapäisessä korttelissa sijaitseva Rainoman kukkakaupan rakennus sijoittuvat kiinni katulinjaan toisin kuin lähiympäristön muut rakennukset. Topeen varrelle ei Topeen alkuosaa lukuun ottamatta muodostu miljööltään yhtenäisiä rakennuskokonaisuuksia. Rakennuskanta edustaa eri aikakausia, sijoittuu eri etäisyyksille katulinjasta ja on keskenään hyvin eri kokoista. Rakennuksilla on paikallista rakennushistoriallista arvoa, sillä ne ilmentävät Kauhajoen keskustan rakentumisen historiaa. Kaupunkikuvallinen merkitys ei korostu Topeen varren hajanaisessa katukuvassa.

Maakunnallisen rakennusinventoinnin mukaan Instrumentariumin liiketila on säilyttänyt hyvin ominaispiirteensä, joskin ikkunat on uusittu 2000-luvulla. Inventoinnissa rakennuksen arvoiksi on nähty autenttisuus, edustavuus, rakennushistoria, maisemallinen merkitys ja kunto.

Rakennus on osa Kauhajoen pääkadun, Topeen liikekeskustan kokonaisuutta, jossa on edustus lähes jokaiselta 1900-luvun vuosikymmeneltä. Rakennuskanta on pääosin 1930–1960-lukujen niukkailmeistä mutta laadukasta, asumista ja liiketiloja yhdistävää rakentamista. Ympäriöllä olevat rakennukset eivät edusta samaa rakennustyyliä, ja niiden suhde katuun on erilainen, joten rakennukset eivät muodosta yhdessä yhtenäistä miljöötä.

Muut rakennukset kaavamuutosalueella

Inventoinneissa mainittujen rakennusten lisäksi kaavamuutosalueella sijaitsee viisi muuta rakennusta, joista korttelissa 1022 kaksi ja korttelissa 1001 kolme.

Eduskunnankadun varrella tontilla 1022/1 on vuonna 1939 rakennettu kaksikerroksinen asuintalo (ks. kuva alla). Rakennus edustaa ratkaisultaan pohjoismaista klassismia (20-30-lukujen klassismi): rakennus on pohjaltaan suorakaiteen muotoinen, symmetrinen, harjakattoinen, puuverhoiltu rakennus, jossa on käytetty vaakalistoja kerrosten ja friisin jäsentämisessä julkisivussa. Nurkissa on valkoiset nurkkalaudat pilasteriaiheina. Lähteistä ei ole selvinnyt, miltä rakennus on näyttänyt alkuperäisessä asussaan, esimerkiksi minkälainen ruutujaotus ja kehät ikkuna-aukoissa on ollut. Nyt ikkuna-aukoissa on T-karmillinen ruutujaotus ja valkoiseksi maalatut koristekehät.

Tontin 1022/1 puutalo Eduskunnankadun varrella on asuinkäytössä. Kuva: Eero Okkonen

Tontilla 1022/3 on vuonna 1956 rakennettu erittäin huonokuntoinen, autiona oleva kaksikerroksinen puinen asuintalo. Rakennuksen perustus on haljennut, ikkunoita ja ovia on rikki, ja siinä on kosteusvaurioita (ks. kuva seuraavalla sivulla).

Rakennus tontilla 1022/3 on purkukunnossa. Perustuksetkin ovat haljenneet. Kuva: Eero Okkonen

Korttelin 1001 tontilla 5 on vuonna 1926 rakennettu pieni, puurakenteinen, aiemmin Karvian leipomona tai Karvian talona tunnettu kaupparakennus. Rakentaja on tiettävästi Viljami Heikkilä.

Rakennus edustaa perusratkaisuiltaan pohjoismaista klassismia (20-30-lukujen klassismi): rakennus on pohjaltaan suorakaiteen muotoinen, symmetrinen, puuverhoiltu rakennus, jossa on korkea aumakatto. Joen puolen julkisivussa on klassismin yksityiskohtia, kuten ulkoneva risaliitti, jossa on päätykolmio ja siinä puoliympyrän muotoinen ikkuna (tympanon-aihe), valkoiset, yksinkertaiset koristekehät ikkunoissa sekä nurkissa valkoiset nurkkalaudat. Julkisivu on vuorattu vaalean punertavan beigen väriseksi maalatulla peiterimalaudoituksella. Alakerrassa on näyteikkunoita ja yläkerran ja sisäpihan ikkunat ovat kuusi- tai neliruutuiset. Topeekan puolen ikkuna-aukot on nyt peitetty vanerilevyillä. Ikkuna-aukotuksen ja detaljoinnin alkuperäisyydestä ei ole varmuutta. Perustus on tehty porakivistä.

Rakennus sijoittuu kiinni katulinjaan, mikä ei ole nykyisessä Topeekan varren katutilassa enää luonteva sijainti rakennukselle. Rakennuksen kivijalka on jäänyt katutasen alapuolelle, ja julkisivu on varsin rapistunut. Rakennuksen vieressä on kesäisin vihannesten myyntikatos.

Kuva vuodelta 2008, Sari Tallgren, Kioski-tietokanta.

Ns. Karvian talo on huonokuntoinen. Kuva vuodelta 2023, Eero Okkonen.

Kuva joen puolen julkisivusta vuodelta 2023, Eero Okkonen

Kuva joen puolen julkisivusta vuodelta 2008, Sari Tallgren, Kioski-tietokanta.

Korttelissa 1001 sijaitsee lisäksi kaksi 1960-1970-luvulla rakennettua, modernistista rakennusta. Kolmekerroksinen, betonirunkoinen asuinkerrostalo As. Oy Myllytupa on rakennettu vuonna 1966. Varsinaisia asuinkerroksia on kaksi, ja päätyjulkisivu Topeakalle on kaksikerroksinen. Rakennus edustaa 1960-1970-lukujen modernismia mm. siten, että siinä on räystäätön tasakatto, epäsymmetriset julkisivut, nauhamaisesti vierekkäin sijaitsevat, horisontaaliset ikkunat ja pelkistetty muotokieli. Julkisivun ruudutus ilmentää tuolloin arkkitehtuurissa tutkittua teemaa, moduulisia mittajärjestelmiä. Pilarirakennetta on käytetty julkisivun jäsentämisen teemana.

Tontilla 1001/4 sijaitsee 1966 rakennettu kerrostalo. Kuva Eero Okkonen.

Vuonna 1974 rakennettu modernistinen rakennus on tontin korkeuseroista johtuen toisesta päästä kolmekerroksinen ja toisesta kaksikerroksinen. Se rakennettiin julkiseksi rakennukseksi; rakennuksen yläkerrassa toimi alun perin käräjäoikeus ja alakerrassa hotelli. (Kantakrouvi on aloittanut toimintansa Kauhajoella tiettävästi vuonna 1963.) Rakennus edustaa 1960-1970-lukujen modernismia mm. siten, että siinä on räystäätön tasakatto, epäsymmetriset julkisivut, nauhamaisesti jaksoittainvierivieressä sijaitsevat ikkunat ja pelkistetty muotokieli. Julkisivun ruudutus ilmentää tuolloin arkkitehtuurissa tutkittua teemaa, moduulisia mittajärjestelmiä. Kantava pilaripalkkirakenne on tuotu julkisivun jäsentämisen teemaksi. Betonisten vaaka- ja pystylinjojen välissä on käytetty tumman ruskeaksi maalattua puujulkisivulaudoitusta.

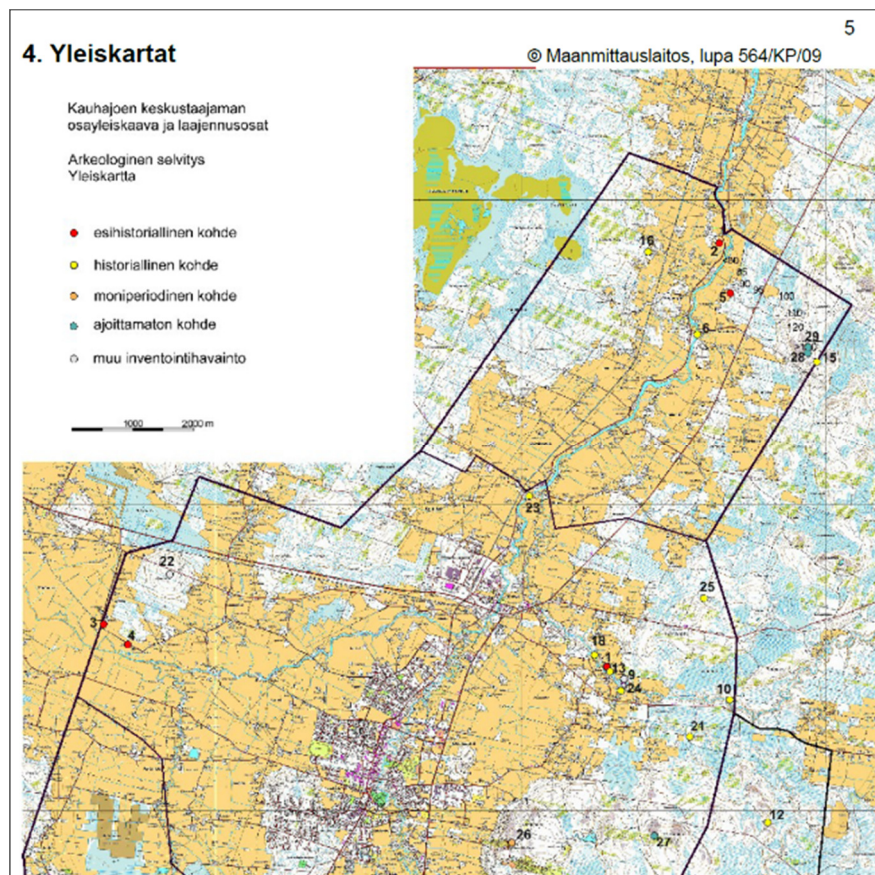
Tontilla 1001/4 sijaitsee 1974 rakennetut kerrostalo, jonka rakennusmassa porrastuu rinteessä. Kuva googlemaps.

Kerrostalon julkisivussa on betonia ja puuta. Kuva Eero Okkonen 2023.

Muinaismuistot

Kauhajoen keskustaajaman osayleiskaavoitustyössä laadittiin yleiskaava-alueelle arkeologinen inventointi vuonna 2010. Asemakaavamuutosalue on rakennettua ydinkeskustaa, eikä sille sijoitu muinaismuistoja.

Kartalla näkyvät inventoinnissa esille tulleet ja rekistereissä olevat esihistorialliset, historialliset ja muut arkeologiset kohteet. Keskustassa ei sijaitse kohteita.

Lähteet:

Etelä-Pohjanmaan liitto 2021. Etelä-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö – ehdotukset maakunnallisesti arvokkaiksi kohteiksi, luettelo 2021.

Itäpalo, Jaana 2010. Kauhajoen keskustaajaman osayleiskaava ja laajennusosat, Arkeologinen inventointi 2010. K-P:n arkeologiapalvelu.

Jaakola Keijo, Kleemola Jussi, Taimi Heikki: Eduskunta Kauhajoella. Kauhajoen eduskuntasalin entistämistoimikunta. Vaasa Oy Vaasa 1984.

Kauhajoen koululaitos 1882-1982. Vaasa 1982

Kauhajoen matkailupalvelut. Elinkeinlautakunnan moniste. MainosSoini ky 1991.

Kauhajoen yhteislyseo 1928-1955. Nidotut vuosikertomukset.

Kauhajoen yhteislyseo 1955-1975. Nidotut vuosikertomukset.

Kauhajoki. Kauhajoki-seura ry, Matti Porkkala. Vaasa Oy 1963?

<https://kauhajoki.net/historia/eduskunta-kauhajoella/>

Lakkia ja elämää varten. Kauhajoen yhteislyseo 1928 – Kauhajoen lukio 2003. Jyväskylä 2003.

Laurila, Olli A. Kauhajoen yhteislyseo 1928-1975. Vaasa Oy 1975.

Leskinen, Marjatta. Kauhajoen yhteislyseo rauhan ja sodan vuosina, muisteluksia 30- ja 40-luvuilta. Julkaisematon moniste 1998.

Niukko, Kirsi & Etelä-Pohjanmaan liitto 2017. Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen rakennusinventointi 2016-2017. Painamaton selvitys, Etelä-Pohjanmaan liitto.

Saatsi arkkitehdit Oy 2021. Etelä-Pohjanmaan maakunnallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön arvotus ja Etelä-Pohjanmaan uudemman rakennetun kulttuuriympäristön inventointi sekä arvotus. Saatsi arkkitehdit Oy 5.3.2021.

Tallgren Sari 2013. Kauhajoen keskustaajaman oikeusvaikutteinen osayleiskaava 2035, rakennetun ympäristön ja rakennusten arvottaminen. Painamaton selvitys, Kauhajoen kaupunki.